

союз ототожнював євреїв як визискувачів польської нації і вважав за потрібне боротися із ними. Отож, в ідеології цієї організації чітко простежувався антисемітизм.

Релігійне питання також фігурувало в програмних документах партії Союзу національного об'єднання (Oboz Zjednoczenia Narodowego – OZN), лідером якої був Адам Коц. Ця партія, як і попередні, вважала католицизм важливим елементом світогляду польської нації, проте декларувала релігійну свободу.

Загалом, підсумовуючи ідеологію Союзу Великої Польщі, Союзу національного об'єднання та Національно-радикального союзу, варто зазначити, що ці організації, сповідуючи ідеологію польського інтегрального націоналізму, не могли не зважати на авторитет Католицької Церкви, зокрема на кількість вірних – практикуючих католиків. Тому ці організації намагалися творити свою ідеологію в такий спосіб, щоб надати їй вагомості за допомогою декларації підтримки Католицької Церкви та поєднання своїх політичних поглядів із католицьким світорозумінням.

1. Зашикільняк Л. Крикун М. *Історія Польщі*. – Львів. – 2002. – С. 290. 2. Mich W. *“Obcy w polskim domu”*. – Lublin, 1994. – S. 5. 3. Dmowski R. *„Kosciol, narod, panstwo”*. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 4. Wereszycki H. *Fascism in Poland // Native Fascism in the Successor States. – 1918–1945.* – P. 88. 5. Grott B. *“Nacjonalizm i religia”*. – Krakow, 1984. – S. 15. 6. Dmowski R. *„Kosciol, narod, panstwo”*. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 24. 7. Там само. 8. Grott B. *“Nacjonalizm i religia”*. – Krakow, 1984. – S.16. 9. *Deklaracja Obozu Wielkiej Polski* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=48>. 10. Dmowski R. *„Kosciol, narod, panstwo”*. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 11. Там само. 12. Dmowski R. *„Kosciol, narod, panstwo”*. – Wroclaw, 1993. – S. 26. 13. Там само. 14. Там само. – С. 27. 15. Там само. – С. 28. 16. Там само. 17. Там само. – С. 25. 18. Там само. – С. 29. 19. Там само. – С. 29. 20. Там само. – С. 29. 21. *Deklaracja Obozu Wielkiej Polski* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=48>. 22. Там само. 23. Там само. 24. Dmowski R. *„Kosciol, narod, panstwo”*. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 25. Там само. 26. Grott B. *“Katolicyzm w doktrynach ugrupowan narodowo-radykalnych do roku 1939”* / – Krakow, 1987. – S. 13. 27. Grott B. *“Nacjonalizm i religia”*. – Krakow, 1984. – S. 119. 28. Там само. 29. Там само. 30. *Deklaracja Obozu Narodowo-Radykalnego* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=51>. 31. Там само. 32. Там само.

УДК 94:356.15:329.17:323.28 (477.8)

В.Б. Пехів

Військовий інститут Сухопутних військ
Національного університету “Львівська політехніка”

ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ОУН

© Пехів В.Б., 2008

Показано контакти українських націоналістів з італійськими урядовими чинниками та громадськими колами як один із напрямів зовнішньополітичної діяльності Організації українських націоналістів напередодні Другої світової війни.

This article lights out contacts of Ukrainian nationalists with Italian governmental officials and public organizations as one of the trends of foreign activity of the Organization of Ukrainian nationalists on the eve of World War II.

Міжнародне визнання та зовнішні зносини відіграють вирішальну роль в утвердженні державності України. Погляд в історію нашої країни переконує, що близькі сусіди завжди мали за мету поневолити український народ, використавши в своїх цілях економічний потенціал та вигідне

геополітичне розташування України. Тому, здебільшого, українці шукали собі союзників серед держав, віддалених від нашої території.

У міжвоєнний період національний політикум наполегливо нав'язував зв'язки із країнами, що вийшли з Першої світової війни ослабленими. Однією з них була Італія, яка починала світову війну в складі Троїстого союзу разом з Німеччиною і Австро-Угорщиною, але з 1915 р. перейшла на бік Англії та Франції. В результаті Італія, разом з іншими країнами-переможницями, ділила у Версалі європейські кордони. Але неприкрита агресія більшовицької Росії, яка з 1919 р. через створений Кремлем Комінтерн (т. зв. Третій Інтернаціонал) бажала поширити свої впливи в Європі та світі, породила крайній націоналістичний рух – фашизм, лідером якого став Беніто Муссоліні. У 1922 р. фашисти прийшли до влади в Італії, провели широкі реформи усіх сфер життя країни. Ці зміни отримали підтримку широких народних мас та правлячої еліти Італії.

Ще в серпні 1919 р. лідер фашистів Б. Муссоліні писав: „Поволі схід Європи, від Адріатики до Чорного моря, від Балтики до Середземного моря систематизується. Польща, з якою ми вже розпочали торговельні зносини, Чехословаччина, Румунія, Болгарія входять у нормальне життя. Україна також починає віднаходити свою давню рівновагу... На сході Європи знаходяться народи, надзвичайно багаті потенціально, народи, які можуть відкрити нам натуральне, чудове поле для економічної й інтелектуальної експансії. Там знаходяться народи, що потребують, щоб їм хтось допоміг. Наша політична діяльність повинна „бути узалежнена від потреб нашої економічної діяльності” [1].

У 20-х роках ХХ ст. український еміграційний політикум вивчає фашистський рух і створює Союз українських фашистів (СУФ), лідером якого став Петро Кожевніков. СУФ у 1925 р. разом з іншими націоналістичними організаціями об'єдналися у Легію українських націоналістів (ЛУН). П. Кожевніков брав участь в Установчому Конгресі українських націоналістів у 1929 р. і став членом Проводу Організації українських націоналістів (ОУН). Він зустрічався з лідером італійських фашистів, внаслідок чого Муссоліні підписав йому свою світлину [2]. Пізніше П. Кожевніков був викритий як агент німецької розвідки і виключений з рядів ОУН.

Відомо, що в численних публікаціях радянських істориків українських націоналістів постійно називали фашистами. Дехто грішить цим і сьогодні. Так, львівський історик Ярослав Грицак зазначає, що ОУН перейняла чимало від італійського фашистського руху, зокрема, зовнішню атрибутику [3]. Інший дослідник проблеми Кость Бондаренко повністю ототожнює український націоналізм з фашистським європейським рухом, наводячи цілу низку ознак, на яких ґрунтується фашистський рух загалом. Він порівнює український націоналізм саме з італійською моделлю фашизму. Висновок є однозначним: український націоналістичний рух, без сумніву, формувався (попри усі національні відмінності) на основі італійських зразків [4]. Сьогодні чимало дослідників дискутують щодо питання, чи можна український націоналізм ототожнювати з фашизмом італійського зразка. В Росії, логічно – як офіційної правонаступниці СРСР, – далі з'являються опуси, у яких з патологічною ненавистю показано відношення до усього національного – українського [5].

Уже у 30-х роках минулого століття розглядалося питання щодо спорідненості обох ідеологічних систем. Чільний діяч ОУН Д. Андрієвський, наприклад, писав, що український націоналізм є радше наслідок захоплення чужими ідеями, ніж самостійне явище [6]. Я. Оршан стверджував, що «український націоналізм є виявом того духу, що у інших країнах проявився то як фашизм (у Італії), то як нацизм (у Німеччині)» [7]. Першим критикував фашизм наприкінці 1932 р. М. Сціборський, але його праця «Націократія», що вийшла у світ 1936 р., найбільше сприяла зближенню українського націоналізму з фашистською доктриною, хоча і тут один з розділів був присвячений критиці фашизму [8].

Насправді український націоналізм як теорія і практика боротьби за свободу нації та відновлення української державності не можна порівнювати з крайньоправими радикальними рухами, що визріли у багатьох європейських країнах, насамперед як спротив поширенню комунізму. Згодом диктаторські режими цих країн самі стали на шлях експансії. Якнайточніше це висловив І. Лисяк-Рудницький: «Найближчих родичів українського націоналізму слід шукати не

так у німецькому нацизмі чи італійському фашизмі – продуктах індустріальних і урбанізованих громадянств, як скорше серед партій того типу в аграрних, економічно відсталих народів Східної Європи: хорватські усташі, румунська Залізна Гвардія, словацькі глінківці, польський ОНР (Oboz Narodowo-Radykalny) тощо. Український націоналізм був явищем генетично самостійним, хоч у своєму розвитку він зазнав безперечних впливів з боку відповідних чужоземних зразків [9].

Керівництво ОУН на зламі 20–30-х років ХХ ст. досить реалістично оцінювало міжнародні стосунки у Європі та світі. Ще у 1929 р., під час перебування у США, полковник Є. Коновалець говорив: «... про неминучість Другої світової війни, до якої наш народ мусить бути відповідно приготований» [10]. Готуючись до майбутньої війни, оунівці стверджували: «Наша революція – це початок здійснення історичної місії України, ми несемо визволення слабшим від нас народам Сходу Європи, за те приєднуємо їх до нашої системи свободних політичних союзів і силою тієї політичної співпраці здобуємо для України належне їй місце в укладі політичних сил нової Європи» [11]. Діячі ОУН були переконані, що: «Самостійність України унормує рівновагу на Європейському континенті в трикутнику – Україна–Німеччина–Італія, в парі з трикутником в Азії: Україна–Японія–Англія» [12].

Отже, Італія вбачалася у перспективі стратегічним союзником України у боротьбі за незалежність та державність. Для нав'язання контактів з італійською політичною елітою був скерований Є. Онацький, журналіст, професор, родом з м. Глухова. Член Української Центральної Ради від Чернігівщини, у 1919 р. учасник в складі делегації УНР Паризької мирної конференції, згодом керівник Української дипломатичної місії в Італії. У 1929–1943 рр. представник ОУН в Італії. Викладав українську мову на факультеті східних народів Римського університету. Водночас був спеціальним кореспондентом українських часописів «Діло», «Українське слово» в Римі. Брав активну участь у міжнародних форумах, громадських слуханнях, в багаточисленних бесідах з італійськими політиками, журналістами та науковцями. Всюди пропагував геополітичне значення України для Італії. Твердив, що у майбутній співпраці між Україною та Італією не може бути ніяких непорозумінь і що вони взаємно допомагатимуть одна одній. В одному з листів до голови ОУН Є. Коновальця, датованому 19 лютого 1931 р., Є. Онацький писав: «Два дні тому я познайомився з П. Сесса, кореспондентом римської «Трибуни». Він певний, що скорше чи пізніше, а Україна таки звільниться, і каже, що в нашій міжнародній пропаганді мусимо ставити на Англію і на Італію, і що, за його інформаціями, між Англією й Італією є навіть деяке порозуміння в цій справі. Англія цілить на Кавказ, Італія хотіла б забезпечити свої впливи в Україні... Натискав особливо на те, що Україна – зброя проти панславізму (це важне для Італії) і проти російської загрози в Індії та, взагалі, в Азії (це важне для Англії)» [13].

Отже, геополітичне значення Італії для України чудово розуміли в італійських політичних колах. На це пробували наголошувати українські націоналісти, які через відомих італійських діячів – М. Пілотті та Д. Інсабато – підтримували контакти з урядовими чиновниками. В результаті 15 травня 1931 р. Б. Муссоліні, перебуваючи у Женеві на сесії Ліги Націй, виступив з рішучою вимогою до уряду Польщі щодо дотримання прийнятих нею зобов'язань, які стосувалися української меншини. Того ж дня Є. Онацький надіслав листа до Є. Коновальця, у якому оцінив виступ італійського лідера як великий успіх української націоналістичної дипломатії [14].

Керівник зовнішньополітичного ресорту (сектору) ПУН Д. Андрієвський 5 січня 1932 р. писав до голови ОУН: «Думаю, що ми повинні напружити всі сили і здобути впродовж року Італію... Думаю, що комусь із нас таки доведеться поїхати цього літа до Італії, але ту поїздку треба відповідно підготувати політично й дипломатично» [15]. На початку 1932 р. відбулася урочиста акція обміну прапорами між урядом Італії та представниками ОУН [16]. Схильний до позерства Б. Муссоліні надзвичайно любив подібні акції, які б засвідчували його особливе ставлення до визвольних змагань бездержавних народів.

Цього ж року Є. Онацький розпочинає клопотання щодо стипендій італійського уряду для українських студентів, що бажали навчатися у Римі. Усього було призначено 5 таких стипендій. Серед них був, наприклад, брат Крайового провідника ОУН на західноукраїнських землях С. Бандери Олександр.

Також Є. Онацький, із відома Проводу ОУН, організував зустріч між лідером італійців Муссоліні та чільною діячкою західноукраїнського політикуму, однією з керівників УНДО М. Рудницькою, яка відбулася 17 лютого 1933 р. На цій зустрічі Б. Муссоліні виявив зацікавлення українською проблематикою, однак «конкретно... нічого не обіцяв» [17].

Показовим є те, що в час найближчого зближення українських націоналістів з італійськими урядовими чиновниками, чільний представник Проводу ОУН М. Сціборський наприкінці 1932 р. в Парижі в «Українській Громаді» виголосив реферат на тему: «Критика фашизму», про що було повідомлено в російських «Последніх Новостях». Є. Онацький з цього приводу написав гнівного листа до Є. Коновальця (19 січня 1933 р.), в якому обурювався нерозважливим вчинком колеги: «... Робити критику фашизму, не знаючи італійської мови, це справа, з погляду наукового, досить небезпечна, а з погляду політичного, – малодипломатична. Чи ми будемо мати колись якусь лінію в нашій закордонній політиці? Бо, якщо я буду говорити тут про наші симпатії до Італії і до фашизму, а Сціборський буде в Парижі бавитись в «критику фашизму», то це значить сидіти між двома стільцями і то так незручно, що дуже скоро можна опинитися на підлозі» [18].

Однак невдовзі стало очевидним, що Україна цікавила Італію лише у плані т. зв. «європейського ревізіонізму», – розрекламованої Б. Муссоліні кампанії перегляду ухвал Паризької конференції. Також Польща була зацікавлена у союзниках, відчуваючи, особливо після приходу до влади нацистів, загрозу з боку Німеччини. Погляди начальника Польської держави Ю. Пілсудського були спрямовані на Францію та Італію. Італія, своєю чергою, хотіла стати володаркою Європи через створення блоку ультраконсервативних держав. Поступово фашистське керівництво відійшло від своїх колишніх доктрин, зблизилося з нацистською ідеологією щодо поділу народів на «арійців» та інших. Українських націоналістів насторожив приклад експансії італійців в Абіссинії (Ефіопії), також прийняті т. зв. расові закони, що забороняли під загрозою суворих кар шлюби італійців з кольоровими жінками тощо. Також об'єктом дослідження Є. Онацького стає явище проявів в Італії антисемітизму. Він ставився негативно до проявів цього явища, вважаючи, що союз із арабами задля панування над Середземномор'ям є ненадійним [19].

Але навіть у час охолодження стосунків між італійським керівництвом та українським національно-визвольним рухом, у Римі були тверезі голови, що розуміли значення України та відродження її державності для італійського майбутнього. У 1937 р. з'явилася в італійській пресі низка проукраїнських статей. Доктор Е. Інсабато, наприклад, писав: «Італія як середземноморська нація не може не визнавати величезної економічної ваги Чорного моря, що через нього Італія, як колись середньовічні морські італійські республіки, поширює свої економічні й духові впливи серед прибережних націй, себто в Україні, на Північному Кавказі та в Грузії, – що знаходяться на шляхах до самого серця Азії... Отже, в інтересах Італії, щоби на берегах Чорного моря знаходилися вільні й дружні нації – Болгарія, Румунія, Україна, Кубань, Північний Кавказ, Грузія й Туреччина...» [20].

Ситуація в українсько-італійських стосунках дещо змінилася, коли у 1936 р. голова ОУН, полковник Є. Коновалець змушений був залишити Женеву і згодом отримав офіційне запрошення італійського уряду оселитися в Римі. Але невдовзі керівник українських націоналістів був убитий більшовицьким агентом в Роттердамі. Його наступник на посаді голови ОУН А. Мельник теж поселився в Італії. До Риму поступово перемістилося усе керівництво Організації. Саме тут і відбувся Другий Збір ОУН (27–29 серпня 1939 р.). На ньому було затверджено нову Політичну Програму та Устрій Організації. Очевидно, що під впливом утвердження в багатьох європейських країнах диктаторських тоталітарних режимів, і не в останню чергу фашистського в Італії, на Римському Зборі ОУН було встановлено монополію на ідеологію та організацію політичного життя майбутньої України. Щодо устрою Української держави, то вказувалося на його побудову на засадах націократії, де єдиною формою політичної організації населення держави буде Організація українських націоналістів. Також голові ОУН надавалися права Вождя нації, який мав призначати уряд, затверджувати корпоративно обраний парламент (Національні Збори), «відповідати перед Богом, Нацією і власним сумлінням» [21]. Характерним є утвердження принципу вождизму в самій ОУН, який хотіли перенести в основу створення Української держави.

Початок Другої світової війни та негативні тенденції в самій ОУН (т. зв. розкол в ОУН) змусили перевести увагу Проводу з італійського на німецький чинник, який з об'єктивних причин на зламі 30–40-х рр. ХХ ст. стає визначальним у зовнішній політиці українських націоналістів.

Очевидно, що радикально налаштовані кола українського політикуму в міжвоєнний період старалися охопити своєю діяльністю усі впливові тією чи іншою мірою європейські та світові держави. Особливу увагу привертала режими, які діяли швидко та рішуче щодо утвердження своїх країн серед панівних націй. Успіхи в розбудові господарського життя, економічне піднесення, покращання добробуту широких верств населення, зовнішньополітичні наступальні акції викликали захоплення в українських націоналістів і були впливовим подразником для наслідування. Але небажання рахуватися повною мірою з потребами недержавних народів, що проявилось вже на початку Другої світової війни, відвернули українських патріотів від бажання наслідувати фашистів і нацистів. Натомість основним гаслом національно-визвольної боротьби стає постулат: «Свобода народам, свобода людині!», який актуальний і сьогодні.

1. Онацький Є. У Вічному Місті. – IV. – Торонто, 1989. – С.272–273. 2. Кожевников П. Муссоліні // Новий Час. – 1931. – 21 вересня. 3. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – К., 1996. – С. 206–208. 4. Бондаренко К. Ультраконсервативні течії в українській суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду // Консерватизм і державотворення в Центрально-Східній Європі: Матеріали ІІІ, ІV, V читання пам'яті В. Липинського. – Луцьк; Люблін, 1997. – С.50–51. 5. Бандеризация Украины – главная угроза для России / Автор-сост. Ю.К. Козлов. – М.: Яуза-пресс, 2008. – 408 с. – (Угрозы России). 6. Андрієвський Д. Дух Доби // Нація в Поході. – 1940. – № 2. – С.13. 7. Оршан Я. Націоналізм. – Париж, 1936. – С.3. 8. Сціборський М. Націократія. – Париж, 1936. – С.63–82. 9. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К., 1994. – Т.2. – С. 251–252. 10. Задорецький П. Фрагменти із діяльності полк. Є. Коновальця за часів його поїздки по Америці // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 836. 11. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. Ч.І. – Торонто, 1957. – С.8–9. 12. Гаврилів І.О. Проблема української державності на тлі геополітичних змін у Європі напередодні та на початку Другої світової війни // Вісник НУ «Львівська політехніка» “Держава та армія”. – 2005. – № 541. – С.139. 13. Онацький Є. У Вічному Місті – II. – С.27. 14. Там само. – С.72. 15. Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН // ОУН 1929–1954. – На чужині, 1955. – С.213. 16. Онацький Є. У Вічному Місті – II. – С.266. 17. Там само. III. – С.82. 18. Там само. – С.22. 19. Онацький Є. Італійський антисемітизм // Українське Слово. – 1939. – 11 липня. 20. Онацький Є. Італо-турецьке зближення й Україна // Українське Слово. – 1937. – 21 лютого. 21. Гаврилів І. Український націоналізм: теорія і практика державотворення // ІІІ Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк, 17–19 травня 2006 р. – Т.2. – С. 279–280.